

1. Норисов А. Б. Большой экономический словарь. — М.: Книжный мир, 2003.

2. Краснокутська И. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посіб. — К.: Центр навчальної літератури, 2005.

3. Тучков А. И. Экономика труда: Учеб, пособ. — М: ИКФ «ЭК- МОС», 2001.

4. Есинова Н. И. Экономика труда и социально-трудовые отношения: Учеб, пособ. — К.: Кондор, 2003.

5. Палеха Ю. І. Ключі до успіху, або Організаційна та управлінська культури.: Навч. посіб. — К.: Європ. ун-т, 2002.

Стаття надійшла до редакції 14.03.2007

УДК 364.48 : 332.12

Л. Г. Богуш, канд. екон. наук, с. н. с.,

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

ЗАСАДИ ВІДТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ НА ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

АНОТАЦІЯ. Досліджуються засади формування суспільної стратегії відтворення та використання людських ресурсів на постіндустріальному етапі розвитку, що визначаються магістральними пріоритетами державної соціальної політики, серед яких об'єктивізація та дотримання соціальних гарантій, оптимізація територіальної організації та поліпшення якості середовища життєдіяльності населення, стимулювання підвищення конкурентоспроможності, а також повноцінної реалізації інтелектуального та професійно- кваліфікаційного потенціалу робочої сили.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Людські ресурси, людський капітал; соціальна політика, соціально орієнтована ринкова економіка, соціальна держава, державні соціальні гарантії; соціальна сфера; національна безпека, економічний простір; національне багатство, освітня та наукова квазірента.

Сучасні засади суспільної стратегії відтворення й використання людських ресурсів формуються передусім сполученням взаємопов'язаних теорій і концепцій суспільного добробуту, споживання та відтворення робочої сили, соціально орієнтованої ринкової економіки, соціальної держави, соціальної сфери, людського капіталу та національного багатства, квазіренти й управління персоналом, економічного простору, національної безпеки і сталого

розвитку, міжбюджетних відносин і місцевого самоврядування, що визначають зміст пріоритетів і заходів реалізації державної соціальної політики за такими основними напрямками:

- > об'єктивізація та дотримання соціальних гарантій;
- > оптимізація територіальної організації та поліпшення якості середовища життєдіяльності;
- > підвищення конкурентоздатності, реалізація інтелектуального та професійно-кваліфікаційного потенціалу робочої сили.

Перетворення «людського капіталу»¹ на ключовий фактор соціально-економічного зростання країн на індустріальному та постіндустріальному етапах розвитку ствердило значущість соціальних гарантій як невід'ємного елементу державної політики з усталення темпів росту, підтримання сукупності компонентів національної безпеки, знайшовши відображення в концепціях соціально орієнтованої ринкової економіки й соціальної держави. Розбудова країни за принципами «соціальної держави», спрямованої на досягнення соціальної справедливості, солідарності та суспільної злагоди, створення умов для гідного життя і вільного розвитку людини, в тому числі реалізації її творчого (трудового) потенціалу та забезпечення добробуту [2, с. 10—11], поряд з соціально-ринковою орієнтацією економіки, вимагає проведення державної соціальної політики, обґрунтованої з огляду на баланс соціально-економічних затрат і результатів. Соціальна політика, що, як складова державної політики, історично виокремилась зі зростанням масштабів втручання держави в увесь спектр суспільних процесів, передбачає цілеспрямовану діяльність останньої зі створення загальних умов суспільного відтворення, в тому числі підтримання суспільно необхідних рівня і якості життя населення, окреслених законодавчо встановленими соціальними гарантіями, а також забезпечення співробітництва і партнерства різних його верств, груп і прошарків.

Дослідженням засад, проблем і перспектив формування та реалізації соціальної політики в контексті сучасних стратегій відтворення й використання людських ресурсів нині займаються С.

¹ Розвиток цивілізації продемонстрував посилення залежності соціально- економічного становлення країни від якості її людських ресурсів і, зокрема, від ефективності праці особи як цілеспрямованої діяльності. Підвищення значущості цього фактору виробництва, усвідомлене в 2-й половині XX ст. у нині провідних державах світу з огляду на прагматичну мету підвищення ефективності суспільного виробництва, власне і зумовило сталість їх прогресу, теоретико-методологічні засади якого включають створену в 50-х рр. теорію «людського капіталу». Остання набула глибокого змісту в дослідженнях Т. Шульца і Г. Беккера, які під людським капіталом розуміють наявний у суспільстві запас знань, здібностей і мотивацій, що впливають на зростання виробництва і доходів. Відтак Г. Беккер включив до складу «інвестицій в людину» витрати не лише на загальну та професійну освіту, але й на охорону здоров'я, виховання дітей та інші фактори, покликані сприяти зростанню продуктивної сили особи [1, с.27—28].

Бандур, В. Варнавський, О. Величко, П. Гайдуцький, С. Глазьев, О. Гордей, Н. Гоффе, Н. Гриценко, Н. Денисов, М. Долішній, Т. Заяць, І. Зятковський, В. Іванченко, Л. Ільчук, О. Кириленко, Т. Космарська, М. Кропивко, В. Куликов, В. Куценко, В. Лексін, Е. Лібанова, І. Луніна, Є. Мішеній, Л. Момотюк, В. Нелеп, А. Нестеренко, С. Нікітін, О. Новікова, Д. Положенко, І. Прокопа, А. Семенов, В. Скуратівський, С. Слухай, А. Татаркін, А. Швецов, О. Шліхтер, А. Ельянов, С. Юрій, Ю. Яковець та ін. Разом з тим недостатньо розробленим залишається теоретико-методологічне забезпечення цілісної стратегії збереження і розвитку людських ресурсів як вагомого елементу національного багатства та ключового фактору постіндустріального виробництва (в першу чергу, зважаючи на роль людського капіталу як важливого рентоутворюючого ресурсу підприємства і господарського комплексу в цілому). Оскільки впровадження подібної стратегії сприятиме усуненню протиріч між напрямками державної соціальної політики, пов'язаними з соціальним захистом населення, регулюванням всього спектру соціальних ризиків і загроз суспільного відтворення, з одного боку, та довгостроковими орієнтирами усталення темпів зростання економіки (зокрема, шляхом становлення інноваційної моделі її розвитку), з іншого, відповідні питання потребують подальшого ґрунтовного вивчення.

Засади соціальної політики держави з соціально орієнтованою ринковою економікою (базується на різноманітті та рівності форм власності, підприємництва, здоровій конкуренції та гарантіях соціального захисту, сформульованих згідно з невід'ємними правами людини, маючи на меті досягнення суспільно необхідних рівня і якості життя населення як запоруки та основного результату ефективного процесу суспільного відтворення) визначають законодавчо закріплені взаємозобов'язання держави і громадян, згідно з якими перша відповідає за створення умов для забезпечення гідного життя індивіду, а останній, користуючись правами рівного доступу до предметів і знарядь праці, природних ресурсів, освіти і ринку праці, інших суспільних благ — за підвищення власного добробуту кваліфікованою та ініціативною працею [2, с.11, 15—17; 3, с.71, 80; 4, с.134— 135]. В цьому контексті розвиток соціальної сфери, що об'єднує суспільні інститути зі створення загальних умов суспільного відтворення через самореалізацію особистості, забезпечення соціальної справедливості та мінімізацію соціальних ризиків², є ключовим пріоритетом довготривалої стратегії

² Зважаючи на функції, виконувані всім спектром видів економічної діяльності та ланок господарського комплексу щодо задоволення суспільних потреб (тобто в системі суспільного

економічного зростання, стимульованого всебічним використанням потенціалу «людського фактору».

Розуміючи під державними соціальними гарантіями законодавчо зафіксовану сукупність соціальних благ, які держава зобов'язується зробити доступними для своїх громадян (у тому числі соціальні послуги; пільги; доходи громадян, отримувані з бюджету в грошовій або натуральній формі, природа яких відмінна від заробітної плати, ренти, дивідендів і підприємницького доходу — субсидії тощо) [5, с.84], першооснову їх виокремлення вбачають у суспільно необхідних потребах людини як біосоціальної істоти, рівень задоволення яких на всіх рівнях організації суспільства (індивідуальному, сімейному, колективному, загальносуспільному) визначає якість життя окремого громадянина і населення в цілому. Існуючі моделі класифікації потреб (наприклад, А. Маслоу, Ж. Годфруа, Б. В. Прикіна, Ф. Герцберга, К. Алдерфера) з різною широтою визначають їх найзагальніші шаблі та базові умови досягнення людиною добробуту, ґрунтуючись на ідеях щодо послідовності розвитку мотивацій, а отже неможливості виявлення та реалізації вищих потреб в умовах завчасного незадоволення їх примітивніших видів, що в контексті теорії суспільного добробуту робить його головним показником якості життя, а фундаментом соціальну захищеність громадян [6, с.51— 52].

Активізація по закінченню II світової війни в країнах Західної Європи і Північної Америки державного втручання в соціальну сферу (з метою забезпечення суспільної злагоди та стабільності в процесі подолання кризового стану й прискорення темпів розвитку національних господарств) відобразилася в розробці нормативно-правової бази системи соціальних гарантій, їх конституційному закріпленні як державних зобов'язань у соціальній сфері, становленні організаційно-правових форм та інститутів розв'язання соціальних проблем, з 2 половини 70-х рр. XX ст. поступившись тенденції посилення індивідуальної відповідальності населення за

поділу праці), соціальну сферу ототожнюють з тією частиною форм суспільного відтворення, які виникли в процесі задоволення соціальних або невиробничих потреб, сформованих процесом історичного розвитку продуктивних сил і суспільних відносин на базі заданих природою і біологією людини особистих потреб. Відтак соціальна сфера охоплює інтереси та взаємодію соціальних груп, відносини суспільства та особистості, що проявляються через умови її формування і розвитку та рівень добробуту, в тому числі матеріальне підґрунтя життєдіяльності (умови праці, побуту і дозвілля, рівень доходів, задоволення потреб у продовольстві, інших споживчих товарах та послугах, стан розв'язання широкого спектру значущих соціальних проблем — житлової, збереження здоров'я, забезпечення конкурентоздатності на ринку праці, захисту вразливих категорій населення, організації вільного часу тощо), відображаючи засади і підходи до підвищення ефективності суспільного виробництва.

власне соціальне забезпечення (в тому числі на засадах обов'язкового та добровільного страхування).

Основними критеріями відмінностей моделей соціальної держави (ліберальної, солідарно-консервативної та соціал- демократичної), реалізованих у різних розвинених країнах, є місце соціальної політики серед національних пріоритетів та її особливості, передусім, у частині встановлення й механізмів дотримання соціальних гарантій; розподіл соціальних функцій між державою, громадянським суспільством і підприємницьким сектором; масштаби державного сектору. Відтак пріоритети та особливості виконання соціальних зобов'язань нині помітно варіюють, коливаючись від потужної соціальної орієнтації ринкової економіки в Швеції, що переслідує цілі досягнення повної зайнятості й вирівнювання доходів населення (як наслідок, держава опікується його соціальним забезпеченням, охороною здоров'я та освітою) до відсутності будь-яких конституційних соціальних зобов'язань у США, де значні фінансові ресурси та відпрацьовані організаційні механізми водночас дозволяють проводити активну політику соціальної підтримки населення на рівнях федерального, штатів і локальних територіальних громад (див., зокрема, [7, с.46,49, 51,53—54]).

Розуміння значущості діяльності з підтримання соціальної злагоди і стабільності на рівні окремих держав та їх транснаціональних об'єднань знайшло відображення в розвитку концепцій національної безпеки. Введене в світову політику Т. Рузвельтом, це поняття широкого резонансу набуло в середині 80-х рр. XX ст., із загостренням потреби в формуванні стратегії сталого розвитку економіки та суспільства на тривалу перспективу. Розглядаючи національну безпеку як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам [8], фахівці виділяють декілька її сфер³, у тому числі сферу соціальної безпеки, що охоплює систему заходів, спрямованих на убезпечення людини, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз, які виникають у процесі їх соціального розвитку [9, с.65—66]. Загрози національній безпеці, в свою чергу, трактують як наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам (тобто життєво важливим матеріальним, інтелектуальним і духовним цінностям народу як носія суверенітету і єдиного джерела

³ Серед основних сфер національної безпеки розрізняють політичну, економічну, соціальну, воєнну, екологічну, науково-технологічну та інформаційну [8].

влади в країні, а також визначальним потребам суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет та прогресивний розвиток країни) [8].

Зважаючи на тісні прямі та опосередковані зв'язки соціальної сфери з рештою сфер життєдіяльності суспільства (економічні спади і кризи, процеси сепаратизму та дезінтеграції країни, зокрема, значною мірою спричиняються неефективним використанням інноваційного та інтелектуального потенціалів й людського капіталу суспільства в цілому, неадекватною мотивацією та незадовільною продуктивністю праці, незбалансованістю формулювань і механізмів реалізації державної ідеологічної, культурної і мовної політики, тоді як їх найнебезпечнішими наслідками є критичне загострення соціальних, у тому числі міжнаціональних та міжконфесійних протиріч, маргіналізація населення; споживацьке ставлення соціуму до довкілля створює підґрунтя надзвичайних ситуацій і катастроф в екологічній сфері, ускладнюючи перспективи зниження ресурсоємності економіки), саме в соціальній сфері остаточно фокусуються найвагоміші проблеми національної безпеки. Ці проблеми та пов'язані з ними загрози світова практика визнає за доцільне досліджувати за допомогою систем певних граничних показників (соціальних індикаторів), межі яких визначаються за настанням критичної гостроти конкретних процесів, надалі трансформуючи отримані результати в пріоритетні напрями соціальної політики. Прикладами синтезованих соціальних індикаторів, використовуваних у міждержавних рейтингах рівня життя, є індекс людського розвитку (вперше обчислений фахівцями Програми розвитку ООН у 1990 р. за даними про стан здоров'я, рівень освіти, матеріальний добробут населення) та індекс технологічного розвитку (обчислюється ООН з 2001 р., відображаючи масштаби застосування технологій в побуті, а також рівень зайнятості населення в сфері науки і високих технологій).

Спрямованість на усталення темпів зростання та інноваційно-технологічну модернізацію національного господарства в поєднанні з поліпшенням рівня життя населення вимагає запровадження ефективно функціонуючих механізмів послідовного збалансування темпів і пропорцій регіонального розвитку, теоретико-методологічним підґрунтям яких може стати порівняно нова для вітчизняної науки проблематика національного економічного простору⁴.

⁴ За визначенням фахівців РВПС України НАН України, під економічним простором розуміємо сукупність економічно-перспективних об'єктів, об'єднаних системою відносин з приводу залучення продуктивних сил геосфери в економічну діяльність, їх ефективної

Економічний простір у соціальній сфері як підсистемі суспільного відтворення формується і функціонує на засадах гармонізації всієї законодавчої бази життєдіяльності держави, профільного законодавства, економічної, соціальної, науково-технічної та екологічної політики, в тому числі забезпечення законодавчо гарантованого доступу до об'єктів і послуг соціального призначення; уніфікації технічних та виробничих регламентів і стандартів роботи відповідних підприємств і закладів, соціальних норм і нормативів; створення в матеріально-побутових і соціально-культурних ланках умов для вільного руху товарів, послуг, капіталу і робочої сили, проведення єдиної конкурентної політики; дотримання єдиних принципів регулювання діяльності природних монополій, що впливають на економічний потенціал, виробничі процеси, результати та ефективність функціонування компонентів соціальної сфери.

Похідною економічного простору та його функціональної складової, сформованої в соціальній сфері, є соціальний простір, під яким розуміють сукупність соціальних статусів певного суспільства, або, іншими словами, сукупність суспільних відносин осіб, кожна з яких володіє певним соціальним статусним набором [10, с.297—303]. У відповідності з основними формами соціальної стратифікації, багатовимірний соціальний простір можливо дослідити за характеристиками економічного, а також взаємопов'язаних з ним професійного і політичного статусів членів суспільства.

Окреслення пріоритетів, стратегічних напрямів і перспектив формування та функціонування «соціальних» сегментів економічного простору (зокрема, системи розселення, системи забезпечення соціальної сфери матеріальними, фінансовими і людськими ресурсами, ринку праці, системи циклів нематеріального виробництва, системи комунікацій, споживчого ринку, систем забезпечення безпеки держави, господарювання і життєдіяльності, системи суспільного розвитку) має ґрунтуватися на принципах:

- > застосування єдиного комплексного підходу, який базується на взаємопов'язаності категорій «рівень економічного розвитку» та «рівень життя», а відтак передбачає дотримання адекватності, пропорційності та послідовності в реалізації національної господарської, технологічної і соціальної політики;

- > використання комплексу законодавчо затверджених соціальних стандартів і гарантій, розроблених на базі фізіологічного та соціального прожиткових мінімумів, спрямованості на

взаємодії та раціональної просторової організації з метою забезпечення національних та регіональних інтересів, конкурентоспроможності економіки та сприятливого середовища життєдіяльності населення.

формування відповідного їм ресурсного забезпечення суспільно необхідних видів економічної діяльності в ланках соціального призначення (як вихідному принципі формування матеріальних, фінансових і трудових ресурсів господарського комплексу);

> розуміння визначальної ролі соціальної сфери в формуванні територіальних особливостей просторової організації матеріального виробництва і рівня життя населення, які зумовлюються відмінностями в складі та рівні розвитку сукупності її елементів, що в свою чергу визначають становлення в межах адміністративних утворень вищого рангу взаємопроникаючих регіональних соціальних сфер — відкритих підсистем єдиного економічного простору, які поєднують специфічні аспекти, пов'язані з територіальними умовами, та закономірності соціальної сфери країни в цілому, визначені шкалою державних пріоритетів, рівнем пропорційності та взаємозв'язками окремих ланок;

> розмежування відповідальності за виконання заходів соціальної політики на державному, регіональному та локальному рівнях, збалансування економічних інтересів суб'єктів господарювання — підприємств і закладів соціального призначення.

Відтак спрямування перспективного розвитку соціальної сфери на формування сприятливого внутрішнього і зовнішнього середовища (в кожній її ланці, з одного боку, економіці та країні в цілому — з іншого) суспільної й індивідуальної діяльності зі споживання послуг соціального призначення з метою забезпечення всебічного фізичного та інтелектуального розвитку, збереження й нарощування «людського капіталу» передбачає:

> збалансування обсягів, повноважень та джерел фінансування соціальної сфери з потребами в послугах певної структури і якості;

> підвищення соціально-економічної ефективності функціонування соціальної сфери при збереженні державного нормативно-правового регулювання і контролю, в тому числі завдяки модернізації методів фінансування бюджетних підприємств і закладів (зокрема, впровадженню відшкодування витрат у розрахунку на пересічного потенційного споживача з прикріпленого контингенту, за державним соціальним замовленням і страховими схемами), вдосконаленню механізмів розподілу і використання бюджетних ресурсів на рівні об'єктів державної / комунальної власності, а також стимулюванню їх господарської активності, організаційною формою якої може стати некомерційний статус;

^ приведення кількісних та якісних характеристик ресурсного потенціалу соціальної сфери у відповідність з кращими світовими стандартами та вимогами соціально орієнтованої ринкової економіки;

> правове та економічне стимулювання широкомасштабного становлення ринку послуг соціального призначення, в тому числі через сприяння розширенню платоспроможного попиту середньоодоходних верств населення, підвищення якості та доступності послуг для соціально вразливих категорій;

формування дієвих механізмів впливу територіальних громад / окремих споживачів і структур громадянського суспільства на функціонування соціальної сфери, в тому числі процеси фінансування, контролю і коригування якості послуг;

^ оптимізацію оплати праці зайнятих (передусім бюджетних підприємств і закладів) на основі об'єктивної вартості робочої сили та значущості відповідної діяльності для суспільства;

> визначення регіональних пріоритетів розвитку соціальної сфери з урахуванням результатів моніторингу комплексу індикаторів якості середовища життєдіяльності населення.

Значущим аспектом дослідження процесів відтворення й використання людських ресурсів як ключового фактору виробництва в умовах постіндустріальної економіки є кількісний вимір доходу від їх використання для окремого підприємства та суспільства в цілому, основою якого слугує роль людських ресурсів як елементу національного багатства й рентоутворюючого ресурсу матеріального й нематеріального виробництва.

Узагальнення існуючих визначень національного багатства [11, с.309; 12, с.463; 13, с. 83, 85] дозволяє віднести людський капітал до переліку його компонентів, адже людський капітал трактують як наявний у суспільстві запас знань, здібностей і мотивацій, що впливають на зростання виробництва і доходів [1, с.27— 28; 14, с.13], а будь-який з його елементів може бути охоплений відносинами власності та бути майновим об'єктом (при цьому в зв'язку з неподільністю його носія як особистості та працівника мова йде про оцінку з позицій відносин власності саме здатностей, кваліфікації та освіти останнього, внаслідок чого механізмом реалізації прав підприємця на володіння, користування й розпорядження професійно-кваліфікаційними здатностями та інтелектуальним потенціалом працівника є найм особи [15, с. 15— 16]).

В свою чергу, зважаючи на теорію рентних відносин, зокрема, формулювання понять й розроблені класифікації ренти і квазіренти [16, с.345, 349, 848—849, 1135; 17, с.195—197; 15, с.6, 44—45; 18, с.8—9, 133—134], людський капітал та якісні характеристики праці як цілеспрямованої діяльності слід визнати рентоутворюючим

ресурсом, використання якого зумовлює формування двох основних видів квазіренти⁵ — освітньої та наукової. Останню за сферами прояву можливо поділити на інтелектуальний, інноваційний (у тому числі інформаційний), технологічний, організаційно-управлінський, торгівельний та фінансово-кредитний підвиди.

Освітню квазіренту пов'язують із застосуванням праці зайнятих з кращим професійно-освітнім та кваліфікаційними рівнем на окремих підприємствах і в закладах, а також у частині технологічно близьких ланок господарського комплексу, що забезпечує рентні доходи зазначених структурних елементів суспільного відтворення та, в кінцевому підсумку, стимулює функціонування високотехнологічних та наукоємних виробництв і видів економічної діяльності, а також реалізацію інноваційної моделі соціально- економічного розвитку. Наукова квазірента утворюється в процесі комерціалізації конкретних результатів фундаментальних і прикладних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, що внаслідок освоєння класифікують як інноваційний технологічний ресурс. Наявність широкого спектру видів науково- технічної діяльності, а також напрямків інноваційного процесу й НТП урізноманітнює рентні доходи, що є похідними від наукової ренти.

Передумови формування зазначених видів квазіренти значною мірою продукуються безпосередньо соціальною сферою, діяльність ланок якої створює нову споживчу вартість — різного роду суспільні блага, призначені для відтворення життя й формування «людського капіталу», а також нематеріальні ресурси суспільного відтворення й НТП (продукцію галузей науки та наукового обслуговування — патентовані наукові відкриття, технологічні розробки, винаходи і т. п.). Сферою формування й вилучення квазіренти, отримуваної внаслідок використання інтелектуального та професійно-освітнього ресурсів суспільства, що відображають якість фактору виробництва, представленого працею — цілеспрямованою діяльністю, є:

> в широкому розумінні та в еволюційному вимірі — всі ланки економіки (кадри — невід'ємний виробничий ресурс будь якого

⁵ Під квазірентою розуміють надприбутки, які отримує суб'єкт господарювання (підприємець) у результаті зменшення витрат на одиницю продукції порівняно з іншими виробниками за умови використання фактору виробництва, пропозиція якого є абсолютно нееластичною у довготривалому періоді. Відтак квазіренту слід вважати частиною витрат, зекономлених окремим виробником (шляхом, наприклад, раціональнішого добору й експлуатації персоналу, оптимізації управлінсько-технологічних процесів, використання особливостей розміщення та різноманітних квазіконкурентних переваг, що стимулюють зростання попиту на відповідні товари і послуги). Джерелом квазіренти слугують інтелект, знання й досвід людини, втілені у використовуваних технологіях, способах організації виробництва, методах маркетингу й менеджменту, фінансово-кредитних інструментах тощо [16, с.345, 349, 848—849, 1135; 17, с.195—197; 15, с.6, 44—45; 18, с.8—9, 133—134].

підприємства);

з у вужчому вимірі організації виробництва та оптимізації господарювання — суб'єкти господарювання (підприємства, окремі юридичні особи), які володіють інноваційними техніко-технологічними нововведеннями або, освоївши їх раніше за інших, використовують ці нововведення у виробничих масштабах. Відтак відповідні рентні доходи суб'єктів господарювання, які використовують інноваційний технологічний ресурс або виробляють новітню техніку, відсутні в період їх освоєння і розгортання виробництва та зникають з перетворенням нововведень на загальнопоширені (такі, що визначають суспільно-нормальний рівень витрат і цін на відповідні товари і послуги); тривалість періоду отримання рентного доходу дорівнює часу між освоєнням та терміном входження інновацій в загальноприйнятую організаційно-виробничу практику.

Література

1. Семенов А. Посттейлоризм и теория человеческого капитала // Мировая экономика и международные отношения. — 1995. — №9. — С.20—36.
2. Концепция социального государства Российской Федерации // Народонаселение. — 2003. — №1. — С.10—30.
3. Нестеренко А. Социальная рыночная экономика: концептуальные основы, исторический опыт, уроки для России // Вопросы экономики. — 1998. — №8. — С.71—84.
4. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи / За ред. Данилишина Б. М. — Черкаси: Брама-Україна, 2006. — 620 с.
5. Момотюк Л.Є. Особливості формування соціальних гарантій у ринковій економіці // Фінанси України. — 2003. — №7. — С.84—89.
6. Гордей О. Д. Моделі державного регулювання добробуту населення//Фінанси України. — 2003. — №11. — С.51—57.
7. Шлихтер А. Местное самоуправление в системе федерализма: проблемы России и опыт США // Мировая экономика и международные отношения. — 2002. — №6. — С.45—54.
8. Закон України від 19.06.2003 р. №964-ІУ «Про основи національної безпеки України» // www.rada.gov.ua.
9. Ільчук Л. І. Соціальна безпека — безпека людини, суспільства і держави // Актуальні проблеми економіки. — 2003. — №5. — С.65—67.
10. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. — М.: Политиздат, 1992. — 543 с.
11. Регионы России: Стат. зб. — М.: Госкомстат России, 1999. — Т.2. — 680 с.
12. Экономическая энциклопедия / Гл. ред. Абалкин Л. И. — М.:

Экономика, 1999. — 890 с.

13. К вопросам теории и методологии национального богатства (Проблемы национального богатства в трудах д. е. н. В. Н. Богачева) / Под ред. Бухвальда Е. М., Костяшкина Н. А. — М.: ИЭ РАН, 1994. — 120 с.

14. Куценко В., Удовиченко В., Опалєва І. Освіта як фактор стабільності та національної безпеки України // Економіка України. — 1998. — №1, — С.12—21.

15. Фундаментальная наука и образование научной ренты: Препринт. — М.: Центр соц.-эк. проблем федерализма РАН, 2000. — 52 с.

16. Большой экономический словарь / Под ред. Азрилияна А. Н. — М.: Ин-т новой экономики, 1999. — 1248 с.

17. Економічна енциклопедія / Відп. ред. Мочерний С.В. — К.: Вид. центр «Академія»; Тернопіль: Акад. нар. госп-ва, 2002. — Т. 3. — 952 с.

18. Яковец Ю.В. Рента, антирента, квазирента в глобальноцивилизационном измерении. — М.: НКЦ «Академкнига», 2003. — 240 с.

Стаття надійшла до редакції 31.01.2007